

MONSIEUR EUROPE. JEAN MONNET*

RADU ALBU-COMĂNESCU,
CIPRIAN-ADRIAN PĂUN

A scrie un text, oricare ar fi el, despre Jean Monnet se apropie azi de limitele provocării. Ce mai poate fi spus despre acest personaj, atât de discret și de eficient, francez prin eleganța și grandoarea ideilor, anglo-saxon în pragmatism și ponderație ?²³⁸

Europeanistica l-a ridicat, omagial, la nivelul de „părinte fondator al Europei”, titlu pe care – cunoscându-l pe Monnet din scrierile sale, cu rezerva sa – este foarte puțin probabil să îl fi acceptat cu încântare. Universități, institute, cercuri și cluburi de studii europene îi poartă numele; biografia lui este atașată marilor figuri politice din a doua jumătate a secolului XX, alăturându-se unei galerii istorice create de-a lungul secolelor, și a cărui fast politic îl constituie elaborarea visului de unitate europeană.

Visului...? Până la Monnet, da. Acest francez născut pe 9 noiembrie 1888 la Cognac – în inima unei Franțe agricole, rurale, milenar constituite, cu tradițiile și gusturile ei, cu gândirea și metodicitatea ei care sunt fundamentul civilizației franceze – e convertit din simplul motiv al pragmatismului firesc al omului de afaceri, la ritul anglo-american al concepției economice.

Bunicul său era mic proprietar, parte a acelei țărănime bogate franceze a cărei bunăstare se datora inteligenței și inițiativei în agricultură, îmbinate cu prevedere și prudență. Jean Monnet scrie cu cea mai perfectă simplitate:

... originea mea țărănească era încă aproape de mine și aveam sub proprii-mi ochi exemplul celor mai frumoase virtuți pe care le încarnau bunicii mei. Dacă am fost, în raporturile cu alții, puțin înclinat spre respect, este fără îndoială pentru că am încercat – și rareori reușit – să găsesc ființe conforme imaginii acestor caractere atât de nobile și atât de simple.²³⁹

Tatăl său urma să îi continue afacerile, călătorind mult cu acest scop; nu fusese un părinte sever, și nici interesat de politică. În schimb, mama era o catolică

* Textul a fost publicat în vol. *Actualitatea mesajului fondatorilor Uniunii Europene* (coord. Nicolae Păun), Cluj-Napoca, Ed. EFES, 2006, pp. 44–84.

²³⁸ Am folosit în redactarea textului de față memoriile lui Jean Monnet, *Mémoires*, Paris, Fayard, 1976 (ediția a II-a 1989), 642 pagini. Opiniile și considerentele care îl privesc pe Jean Monnet și apar de-a lungul studiului sunt extrase din *Témoignages à la mémoire de Jean Monnet*, lucrare editată de Fundația Jean Monnet pentru Europa, Lausanne, apărută pe 9 noiembrie 1989. În 1989, Valéry Giscard D'Estaing publica lucrarea *Jean Monnet* la aceeași Fundație Jean Monnet pentru Europa, Lausanne, 39 pagini; primul capitol relua un amplu fragment anterior publicat de același autor în *Le pouvoir et la vie*, Paris, ed. Compagnie 12, 1988, pp. 117–124. Restul opusculului e compus din studii de mici dimensiuni.

²³⁹ Jean Monnet, *op. cit.*, p. 38.

devotată, tolerantă în același timp, și – ca toate mamele care supraveghează *une maisonnée* – mult mai autoritară decât tatăl.

Mama mea m-a învățat că nu se construiește nimic bine dacă nu te sprijini pe lucruri reale. Nu avea încredere în idei. Ea dorea să știe ce urmai *să faci*.²⁴⁰

Însoțindu-și tatăl, Jean Monnet călătorește încă de la 18 ani în Marea Britanie și dominionul Canada. Are suficiență înclinație spre meditare și suficiență conștientă pentru a-și da seama că loialitatea și cuvântul de onoare sunt două puncte cheie în comerț. Lor, Jean Monnet le adaugă o doză de catolicism cât să îi asigure un spirit de comunitate universală, apoi prudență, pragmatism, sagacitatea așteptării unui moment propice, empirism, încredere, onoare, putere de convingere prin cea mai bună justificare. Iată elementele unui patrimoniu moral la care Jean Monnet ține să se atașeze după ce îl edifică.

Tatăl meu spunea: „Orice idee nouă este o idee proastă.” Avea dreptate în ceea ce privea cognac-ul. Se înșela însă cu privire la lumea în genere. Nu eram de părerea lui, dar nu sunt sigur că aș fi făcut mai bine ca el.

Cognacul nu e un simplu leit-motiv al memoriilor lui Monnet, nu îmbracă forma unei literare referințe la copilărie ca madlena lui Proust, și ceaiul de tei. Monnet nu este poet – sau este, dacă acceptăm matematica și previziunea drept poezie a rațiunii. Semizeu al băuturilor care aduc reputație Franței, cognacul e un stil de viață, e un calcul al ingredientelor, o alchimie a gustului, un *savoir-faire*. Și, mai ales, e un rezultat al timpului, care maturizează produsul.

Nu făceam decât un singur lucru, cu concentrare și lentoare. Dar prin acest lucru însuși aveam un imens câmp de observație și un schimb de idei foarte activ, nota Monnet, adăugând: Mai târziu, în Orient, am regăsit această importanță a timpului, care mă face să mă îndoiesc că Cognac ar fi mai aproape de New York decât de Shanghai. În China, trebuie să știi să aștepti. În Statele Unite ale Americii trebuie să știi să revii. Două forme de răbdare la care cognac-ul, fructul unei anumite durate, e predispus atât de bine. [...] Am învățat în decursul călătoriilor mele că fenomenele economice nu erau forțe oarbe, că puteau fi măsurate și orientate și mai ales că acolo unde domnea organizarea, domnea și adevărata putere.²⁴¹

Într-adevăr, Jean Monnet călătorea. La sfârșitul anului 1917, în plin război mondial este numit șef al misiunii de la Londra pentru comerț și transporturi maritime și delegat al ministerului reconstrucției. Numirea vine după ce, din proprie inițiativă, Jean Monnet propusese un sistem mai eficient de colaborare economică între Aliați. Un simplu calcul demonstrează că era în vârstă de doar 29 de ani, ceea ce însemna:

... aveam o mică practică în afacerile private, o bună experiență a afacerilor publice sau mai precis a funcționării administrației franceze, engleze și americane, dar o cunoaștere insuficientă a riturilor politice.²⁴²

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 39.

²⁴¹ *Ibidem*, pp. 51, 53.

²⁴² *Ibidem*, p. 91.

Vârsta nu îl va împiedica să exceleze; echipa lui se remarcă prin acțiuni precise și rapide, însă, atrăgând geloziiile pentru reușită, acum îl va putea acum număra printre rivali pe Louis Laucheur, ministrul francez al comerțului, ostil colaborării cu Marea Britanie. Laucheur era gelos și din motive personale: Monnet i se părea independent, sigur pe decizie, iar ministrul se simți lezat în autoritate atunci când tânărul Monnet ajunsese să cumuleze suficientă putere de control. Monnet nu se formaliza; dimpotrivă, pentru atitudinea sa oferă o justificare rațională:

Nu înțelegeam aceste scrupule, pentru că nu îmi stă în fire să respect – doar pentru că există – autoritatea în sine. Doar utilitatea ei o legitimează în ochii mei... Aveam o idee pe care doar președintele Consiliului de Miniștri o putea aplica: de ce să nu îi bat la poartă ? Nu am acționat vreodată altfel: aveam o idee, și, apoi, căutam omul care să aibă autoritatea să o aplice.²⁴³

Atunci când guvernele francez și britanic au ezitat în fața planurilor sale, Monnet l-a căutat pe Woodrow Wilson, președintele Statelor Unite ale Americii, o Americă ce, după dimensiunile implicării ei în conflagrația europeană, dovedea că va fi cea care va impune pacea și termenii păcii. În septembrie 1918, în timpul întâlnirii cu Wilson, Monnet sugerează: „*Este urgentă formarea între democrațiile aliate, a unei uniuni economice care va forma nucleul de uniune economică a popoarelor libere.*” La care, președintele american răspunde: „*O asociație de națiuni trebuie stabilită în cadrul unui pact care să furnizeze garanții mutuale de independență politică și de integritate teritorială la egalitate pentru marile și micile națiuni.*”²⁴⁴ Replica poate fi considerată drept din sursele Societății Națiunilor, iar Monnet e de acord cu termenii ei pentru că stabilirea unui pact – mai târziu, a unui tratat – înseamnă aderarea la o convenție de valori care, în esență, era baza unei instituții.

Natura umană se dovedește slabă și imprezvizibilă acolo unde regulile îi lipsesc și instituțiile sunt slabe.

Poziția de dublu contact cu guvernul francez și cel britanic îi aduce lui Monnet numirea, în 1919, venită din partea lui Clemenceau și a lordului Balfour, ca secretar adjunct al Societății Națiunilor. Și-a început misiunea cu un entuziasm redutabil, convins că această autoritate a Societății Națiunilor trebuia să fie investită, în spiritul timpului, de cea a rațiunii și a concertării bunei-voințe. Ea urma să se impună prin – se credea – forța ei morală [întruchipând pacea după cel mai catastrofal război de până atunci din istoria omenirii], apelul la opinia publică și grație obiceiurilor care urmau să se formeze. ... Respectul integrității și independenței naționalității confirmate sau reconstituite era fundamentul chartei și – departe de a căuta pacea, cum o facem azi [1976] printr-o ștergere progresivă a frontierelor – se preocupa de resublinierea vechilor linii de diviziune istorică și trasare a altora, și de a le garanta împotriva oricărei atingeri.²⁴⁵

²⁴³ *Ibidem*, p. 55, 59.

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 91.

²⁴⁵ *Ibidem*, p. 94.

Inițial, Monnet credea că, responsabile și raționale, națiunile europene vor decide să își schimbe, după război, structura politică și modul de concepere a relațiilor dintre ele. O schimbare de încredere.

Am vizitat astfel Statele Unite ale Americii, din New York în California. Peste tot am regăsit această impresie, că acolo unde spațiul nu e limitat, încrederea nu e măsurată. Acolo unde schimbarea e acceptată, expansiunea e asigurată. Statele Unite păstrasera dinamismul pionierilor din Vest (...), dar îi adăugaseră organizarea. Organizarea schimbării, am înțeles că aceasta e necesar și posibil.²⁴⁶

Astfel încât trezirea la realitate a fost dură: Monnet, pus în fața suspiciunilor tipice atâtor națiuni de după Primul Război Mondial, ajungea să recunoască faptul că Societatea Națiunilor nu era capabilă să atingă scopurile de pace și armonie pe care și le propusese, și nici schimbarea internațională în bine.

Peripețiile ulterioare ale Societății Națiunilor (...) au făcut să se uite că sarcina istorică a acestei instituții fără precedent se asuma într-un sistem internațional literalmente zguduit, acărui gestiune era în mâinile a trei puteri victorioase [Franța, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii] care nici măcar nu aveau un concept de pace²⁴⁷.

În al doilea rând, deciziile nu puteau fi luate decât în unanimitate.

Veto-ul este cauza profundă și totodată simbolul neputinței de a depăși egoismele naționale. [Totodată el] nu este decât expresia unor blocaje mai profunde și deseori nemărturisite.²⁴⁸

O asemenea realitate avea să îl determine pe Monnet să rețină foarte bine care sunt efectele metodei și să încerce, până în ceasul al XII-lea, să o elimine dintre procedurile CECO.

Monnet se retrage în 1923 de la conducerea adjunctă a Societății Națiunilor, revenind la afacerile de familie și păstrând o poartă deschisă către consilierea internațională în afaceri. Nu uită însă dimensiunile ideii europene, atât de *en vogue* datorită „Paneuropei” lui Coudenhove-Kalergi, mai mult sau mai puțin întreținute de aparențele Societății Națiunilor. Monnet însuși lucrează în acea perioadă cu un (azi uitat) birocrat britanic, Arthur Salter. Acesta, devotat până la obsesie unificării europene, scrisese o serie de eseuri chemând la formarea unei autorități politice care ar reduce guvernele naționale la statutul autorităților naționale; noul corp supranațional ar fi fost condus de un „secretariat” de birocrați internaționali, loiali față de organizație și nu față de țara de origine.

E inutil și nejustifica a crede că Monnet a fost convins doar acum și doar de aceste argumente. Salter predica unuia deja convertit, pentru că – Monnet însuși având aceleași idei – terenul era fertil unei alianțe. Amândoi considerau că Europa avea nevoie de mai mult decât o cooperare între guvernele statelor independente. Condițiile însă nu erau „coapte” – iar când vor fi, o tragedie inimaginabilă se va fi desfășurat deja...

²⁴⁶ *Ibidem*, p. 49.

²⁴⁷ *Ibidem*, p. 96.

²⁴⁸ *Ibidem*, p. 113.

În aceeași perioadă, din studierea cazurilor Sileziei și a Saar-ului, Jean Monnet calculează primul model de complementaritate economică, în care, într-o parte a frontierelor se află o resursă, iar de alta o alta, ambele necesare unui proces industrial. Este al doilea element esențial care se va regăsi în reconstrucția și unificarea Europeană din criticii ani de după al Doilea Război Mondial.

În 1921, e implicat în salvarea economiei a Austriei, iar șapte ani mai târziu Monnet e de regăsit la București din aceleași motive: economia românească avea nevoie urgentă de oxigenul unui împrumut bancar care să o redreseze după ce trecuse prin furcile caudine ale unei politici economice excesiv de protecționiste („prin noi înșine”, *motto*-ul unui pseudo-liberalism – în fapt, a unui brătienism plasat, așa cum au remarcat-o Iorga și Gafencu, dincolo de orice interes al Țării).

Câteva luni după, în ianuarie 1928, eram la București, unde o situație economică și politică tulbură slăbise valoarea monedei, leul, până la punctul în care guvernul român nu se mai bucura de creditul pe care îl căuta pe piețele europene, în ciuda bunelor relații cu Parisul și Londra. Negocierile pe care le-am început cu Vintilă Brătianu au fost concluzionate în februarie 1929 cu prim-ministrul Iuliu Maniu, șef al Partidului Țărănesc, venit la putere după două crize ministeriale născute din dezordinea financiară căruia se cerea să i se pună imediat capăt. Împrumutul de consolidare a leului a fost o operațiune dificilă, pentru că chiar piața americană, deja atinsă de simptomele premergătoare crizei mondiale, nu putea să absoarbă în totalitate sutele de milioane de dolari emisiune, gajate totuși de Casa autonomă a Monopolurilor Statului Român care a și fost deschisă în acest scop. În aceste condiții apare la București un personaj deja legendar în epocă și care căuta, se poate spune, să facă avere în lumea întreagă după ce și-a stabilit puterea financiară și monopolul chibriturilor în țara sa, Suedia: Jan Krüger oferea să completeze subscripția cu 30 milioane \$ în schimbul oferirii monopolului chibriturilor în România (...). Singur, promitea să aducă ceea ce grupările bancare cele mai puternice nu puteau obține de pe piețele europene și americane.²⁴⁹

A făcut-o. Câteva luni mai târziu însă, Monnet era unul din lichidatorii falimentului trustului Krüger.

În anii 1930, Monnet se remarcă drept foarte abil planificator de afaceri, consilier economic și inițiator de întreprinderi de Stat (în Europa, Statele Unite și China); această participare la cota Statului în economie îi consolidează credo-ul în instituționalism. Scrutează totodată atmosfera europeană unde, după 1933, Germania făcuse acei pași care urmau să genereze după nici șase ani, în prima jumătate a anilor '40, cel mai monstruos conflict la care asistase vreodată umanitatea. „Știam că nazismul duce la război așa cum taifunul duce la ruină.”²⁵⁰

A dus. Se știe agonia franceză de după „drôle de guerre”. Când Franța metropolitană căzuse pradă *blitzkrieg*-ului zvasticii, Jean Monnet a fost cel care a lansat un plan de o audacitate care înfrunta spiritul epocii, sensibil deja la ideile de

²⁴⁹ Jean Monnet, *op. cit.*, p. 124.

²⁵⁰ *Ibidem*, p. 137.

unificare europeană; și tocmai pentru că îl înfruntă, câștigă. Este vorba de a fi sugerat lui Churchill o unificare *in extremis* franco-britanică; pe harta Europei apărea *de jure* Uniunea Franco-Britanică, miraj politic și juridic pe care Europa nu îl mai văzuse din secolul XV, de la pierderea teritoriilor franceze de către regii Plantageneti ai Angliei. Cele două state, conform planului înaintat de Jean Monnet guvernului de la Downing Street în iunie 1940, ar fi avut în comun cetățenia, parlamentul, bugetul, economia, o politică externă și de securitate comună... (Câtă familiaritate pentru toate aceste aspecte azi !). Nu Marea Britanie a fost atunci ostilă proiectului, ci Franța, tocmai Franța, victima, cea care urma să sufere înfrângerea, *la France profonde*, atât de visceral ostilă *aux „ingliche”*, englezilor, Franța care își păstra intactă iluzia independenței atât timp cât guvernul se refugiase la Bordeaux, dar care s-a resemnat cu predarea.

A se resemna nu era și atitudinea lui Monnet. Din îngenuncherea Franței, patria lui Napoléon și a sa proprie, din întreaga masă de dărâmături, el schițează bazele la ceea ce urma să dea naștere Comunității Economice Europene:

Aceste zile de iunie 1940 au modelat concepția mea de acțiune internațională. Prea întâlneam limite ale coordonării. E o metodă care favorizează discuția, dar care nu ajunge la decizie. Ea nu permite transformarea raporturilor între oameni și țări în circumstanțe în care uniunea e necesară. Ea e expresia puterii naționale, ca atare, nu se poate schimba și nu va crea niciodată unitate.²⁵¹

Urma să adauge, clarificând:

Ocazia de a acționa nu mi-a lipsit niciodată în viață. Esențialul este să fii pregătit. Îți trebuie pentru aceasta o convingere, formată pe o lungă reflecție. Când vine momentul, totul e simplu pentru că necesitatea nu mai lasă loc ezitării.

Nedezarmat moral, Monnet va continua să acționeze în așa fel încât, atunci când îi va contabiliza mental întreaga activitate, John M. Keynes ajungea să considere că prin acțiunile sale Monnet contribuise cu scurtarea la un an a celui de-al Doilea Război Mondial. În primul rând, Monnet decisese să se deplaseze în Statele Unite ale Americii pentru a lucra la programul „Victory”, convins că America e deținătoarea unui „mare arsenal de democrație” care să reconfigureze gândirea politică europeană la modul cel mai constructiv. În 1943, se alăturase Comitetului Național de Eliberare, „La France Libre” a lui De Gaulle, unde colaborează cu generalul pentru a organiza rezistența Franței în exil. Între ei relațiile nu au fost deloc simpatetice – mărturisește în 1989 Valéry Giscard d’Estaing – probabil tocmai pentru că semănau prea mult unul cu altul ca și mod de gândire și metode de lucru. În timpul acestei colaborări, într-o întrunire din 5 august același an, Monnet îi spune lui De Gaulle:

Nu va fi pace în Europa atât timp cât statele se vor reconstrui pe o bază de suveranitate națională, cu tot ce înseamnă aceasta în politica de prestigiu și de protecție economică... statele Europei sunt prea mici pentru a putea asigura popoarelor lor prosperitatea pe care condițiile o fac posibilă și, în consecință,

²⁵¹ *Ibidem*, p. 35.

necesară. Trebuie piețe mai largi ... Această prosperitate și dezvoltare socială indispensabile presupun ca statele Europei să formeze o federație sau o entitate europeană care să facă o unitate economică comună. Alții, englezi, americani, ruși, au câte o lume fiecare, unde se pot retrage temporar. Franța e legată de Europa, ea nu poate evada.²⁵²

Restaurarea guvernului francez național implica crearea unei politici economice europene. Ideilor de destrămarea Germaniei și formării unui stat independent pe Rhin, o Lorenă industrială, Monnet le răspundea cu o altă viziune:

Imaginem vechiul Reich amputat de o parte din potențialul industrial într-un sistem unde resursele de cărbune și oțel ale Ruhr-ului ar fi fost plasate sub o autoritate europeană și girate în numele națiunilor participante, inclusiv Germania demilitarizată. ... Dar aceasta însemna ca Europa să fie unificată, și nu doar prin cooperare, ci printr-un transfer de suveranitate consimțită de către națiunile europene la un fel de uniune centrală care să aibă puterea... de a crea o mare piață europeană.

În acest text – așternut pe hârtie în Alsacia, regiunea simbolică a diviziunii și apoi a concilierii franco-germane – ideea fundamentală a lui Jean Monnet ține de „îmblânzirea” rațională a Germaniei urmând metodele aceleiași fine intuiții care îl făcea pe Thomas Mann să scrie că, pentru a nu avea o Europă germană e nevoie de o Germanie europeană. În 1949, suveranitatea îi era redată Germaniei, renunțându-se la dezmembrarea ei în state mici în schimbul fortificării unei Europe centrale amenințate:

Un alt război va fi în fața noastră dacă nu facem nimic. Germania nu va fi cauza, ci miza. Ea trebuie să înceteze să fie o miză, și să devină un punct de legătură.²⁵³

Germania putea fi convinsă în spirit european pentru că era dornică ea însăși de Europa și chiar preîntâmpina ideile monnetiene, sau le împingea foarte departe. În martie 1950, Konrad Adenauer sugerase într-un interviu acordat americanului Kingsbury Smith unificarea totală a Franței și a Germaniei, fuziunea economică, a parlamentelor, a naționalităților: de la Pirinei la colinele Bohemiei ar fi apărut, ca în secolul VIII, un singur corp statal. Surprinzător, intenția e foarte prost primită de clasa politică din Franța, care considera că ea nu se putea compara cu oferta făcută în 1940 de Marea Britanie.

Indiscutabil, dacă francezii și germanii se vor așeza într-o zi la aceeași masă, în același edificiu, pentru a lucra împreună și a-și asuma responsabilitățile comune, un mar pas înainte se va face. Consecințele psihologice vor fi vaste.

Cei care gustă grandoriile istoriei știu că aceste consecințe sunt mai vaste decât pare la prima impresie, având în vedere că pentru prima dată după Tratatul de la Verdun (843) încetau disputele dintre Francia occidentală (Franța) și Francia

²⁵² *Ibidem*, p. 263.

²⁵³ Că războiul era inevitabil, adaugă Monnet, «*e ceva ce cu greu am concepe azi [1976], psihoza anilor '50 datorită coexistenței a două blocuri est-vest care nu se împăcau și care nu discutau decât sub raport militar. Se știa foarte bine că Europa ieșise din orice joc [de putere], că SUA și URSS dominau scena, se vorbea des de neutralitate.*»

orientală (Sfântul-Imperiu/Germania), ceea ce pacifica un conflict și tensiuni care durau, în sumă, de peste 1000 de ani... Neutru și analitic, Monnet notează relativ la momentul care tocmai de desfășura:

Era normal ca în 1950 Adenauer să încerce să eludeze problema precisă pe care o puneau Franța cu statutul Saar-ului, era normal ca Schuman [ministrul afacerilor externe al Franței – *n.n.*] să se încapățâneze în politica de control a Germaniei, singura care obținea majoritate în Parlament. Acești oameni acționau în logica funcțiilor lor. Guvernanții țărilor noastre, luați separat, sunt însărcinați să apere un anumit concept de interes național... Oricât de clarvăzători ar fi, le e dificil și aproape imposibil să schimbe lucrurile pe care sunt responsabili să le administreze. Pot să o dorească, în convingerea lor intimă, dar trebuie să dea seamă în fața Parlamentului, opiniei publice, și sunt frânați de propriile servicii care doresc păstrarea *status-quo*-ului.²⁵⁴

Or, așa cum o demonstrase opoziția franceză la proiectul neo-„carolingian” al lui Adenauer, trebuia îmblânzită clasa politică din statele europene și opinia publică.

Am înțeles atunci că degeaba ataci dificultăți care nu există decât prin ele însele, și care sunt produsul circumstanțelor. Doar modificând circumstanțele poți debloca situații cărora ele le sunt cauza sau ocazia. Franța era terifiată de refacerea germană, atât de rapidă²⁵⁵.

A convinge o întreagă clasă politică de necesitatea schimbării structurilor politice și economice nu doar datorită contextului apărut după al Doilea Război Mondial, ci și datorită ascendentului imens avut în acest moment de Statele Unite și Uniunea Sovietică, era o provocare înaintea de orice morală. Unde se oprea interesul național, interesul personal al politicianului și unde începea bunul simț constructiv („Faire l’Europe sans défaire la France”²⁵⁶ se spunea la Paris) – întreaga miză trebuia dovedită, scoasă la iveală, afirmată sau reafirmată. Monnet nu dezarma pentru că stilul personal de abordare a acestei chestiuni îi ușura mult sarcina:

Am trecut de sute de ori în viața mea prin experiența de a vedea persoane care deveneau obstacole majore pentru organizarea comună și progresul acțiunii. Dar am refuzat întotdeauna să le consider ca intenționate și nu m-am oprit decât din nevoie și după ce am epuizat toate posibilitățile de a face să treacă înaintea chestiunii de principiu și metodă. Această regulă, evident, mi se aplica mie în primul rând, și, nereclamând nici o funcție, nici un prerogativ în favoarea mea, nu m-am jenat niciodată să cer și altora un pic de dezinteres sau reținere. Mai simplu: de rațiune.²⁵⁷

²⁵⁴ Jean Monnet, *op. cit.*, p. 337.

²⁵⁵ *Ibidem*, p. 345.

²⁵⁶ „A face Europa fără a desface Franța.”

²⁵⁷ Jean Monnet, *op. cit.*, p. 236, 255.

Rațiune, da, pentru că a conștientiza nevoia urgentă de modificare a contextului eco-politic european era cel mai rațional gest cu putință. „*Europa nu se va fi făcând mâine, dar întorcerea naționalismelor da*”²⁵⁸.

Cât despre opinia publică, față de aceasta trebuiau aplicate alte metode: explicarea noului context, a slăbiciunilor, a eșecurilor care riscau să distrugă mai profund statele europene de după 1945, și expunerea în același timp a șanselor de reconstrucție și eficiență.

Mă gândeam la anii de efort pe care această populație [europeană] atât de încercată îi avea în fața ei pentru a-și regăsi și depăși nivelul dinainte de război, și pentru a se restabili pe plan mondial. Ea putea fi capabilă cu condiția să fie unită într-o perspectivă comună. Dar era prea devreme să pregătim viitorul. Era, clar, cazul Franței: „o lungă muncă de explicare era necesară pentru ca energia țării să fie canalizată spre reconstituirea de echipamente esențiale în loc să se disperseze în satisfacții imediate.”

Același spirit înnoitor și pragmatic se manifesta și în De Gaulle, iar Monnet îl observă în timpul unei discuții:

– Trebuie o voință foarte fermă și multe explicații pentru ca oamenii să înțeleagă că răul esențial rezidă în arhaismul echipamentelor noastre și a mijloacelor de producție. Jean Monnet îi răspunde:

– Un lucru e sigur: nu vom putea transforma economia franceză fără ca națiunea franceză să participe la această transformare.

Din această cauză planul Marshall urma să se suprapună în Franța peste măsuri energice de modernizare, nu doar de reconstrucție. Termenii planului – așa cum i-au fost expuși lui Monnet de către administrația americană – au fost următorii:

... inițiativa trebuie să vină din Europa. Rolul Americii consistă în a oferi un ajutor amical pentru stabilirea unui program european, apoi sprijinirea acestui program în măsura în care aceasta va fi necesar. Nu putem face totul dintr-o lovitură, europenii trebuie să ne spună ce vor.

Ce lega strâns Franța și Germania era interesul economic, axat pe siderurgie.

Cărbunele și oțelul erau totodată cheia puterii economice și cea a arsenalului unde se forjau arme de război. Această dublă putere le dădea o formidabilă semnificație simbolică pe care azi [1976] noi am uitat-o... A le face să fuzioneze peste frontiere ar fi însemnat să le smulgi prestigiul malefic și să le întorci, invers, în gaj de pace.”²⁵⁹

Arogându-și un ușor ascendent, Monnet adăuga:

Europa nu se putea naște decât din Franța. Doar Franța putea vorbi și acționa. Era în ochii mei o evidență de fapt, și nu proclamarea unui privilegiu istoric. Dacă Franța nu vorbește și acționează acum, ce se va întâmpla? O adunare va avea loc în jurul SUA, dar pentru a aduce mai multă forță războiului rece. Iată de ce națiunile europene se tem și caută sprijin. Anglia se va apropia mai mult de

²⁵⁸ *Ibidem*, p. 264.

²⁵⁹ *Ibidem*, p. 348.

SUA, Germania se va dezvolta rapid și nu vom putea să îi evităm reînarmarea. Franța va fi înghițită de vechiul său malthusianism și de data aceasta se va șterge. (...) Nu știam cine va vorbi în favoarea Franței și în ce circumstanțe; important era însă să se știe ce era de spus.

Cel care a vorbit în favoarea Franței a fost Monnet, din proprie inițiativă.

Aveam 62 de ani și o experiență aparent plină de continuitate și variată care îi deconcerta pe autorii de biografii dornici să mă claseze într-una din cele trei-patru categorii obișnuite: om politic, om de afaceri, economist, sau diplomat... Mi se părea că urmasem întotdeauna aceeași linie continuă în circumstanțe, sub latitudini diferite, dar cu o singură preocupare: să unesc oameni, să reglez problemele care divid, să îi fac să vadă interesul comun.²⁶⁰

Rândurile acestea sunt o confesiune dublă, a unei experiențe multiple – interdisciplinare, i-am spune azi –, și a unei voințe de a fi constructiv, cel mai bine manifestată în demararea procesului de unificare europeană. De pe aceste baze va porni Jean Monnet în asaltul politic dus în favoarea Europei.

Nu era oare rolul meu să îi influențez pe cei care aveau puterea, să veghez ca ei să se servească de ea la momentul util? Ce aș câștiga dacă mi-aș face loc printre ei, dacă le-aș lua locul?... Știam că așa ceva s-ar face doar prin violență. Pentru omul politic, obiectivul în orice moment este de a fi în guvern – și de a fi primul... Totul se termină cu luptele de investitură, iar obiectul puterii, problemele care trebuie rezolvate, e uitat. Nu am cunoscut om politic care să nu fie egocentric, și iată de ce: dacă nu ar fi fost, nu și-ar fi impus imaginea și persoana. N-aș fi putut fi – nu pentru că sunt modest, ci pentru că nu poți fi concentrat și pe un lucru, și pe tine însuși (...). Nu mi-am găsit harurile necesare unei cariere politice. Aș fi vrut să fiu orator, dar nu eram. Ca tânăr, visam să fiu boxeur – trageți ce concluzie doriți. M-am mulțumit să îmi apreciez facultățile pe care le aveam și să le folosesc.

Nederanjând oamenii politici, puteam conta pe sprijinul lor. Dacă îți ia mult timp să ajungi la putere îți mai puțin să spui celor implicați cum să iasă din dificultățile prezente: e un limbaj pe care îl ascultă atent la momentul critic. În momentul în care ideile le lipsesc, le acceptă pe ale dumneavoastră cu recunoștință, cu condiția să le lăsați paternitatea. Pentru că au înfruntat riscuri, au nevoie de lauri. În munca mea trebuie uitați laurii. Nu îmi place să stau în umbră, orice s-ar spune, dar dacă doar cu prețul ștergerii de sine pot face lucrurile să se realizeze, atunci aleg umbra.²⁶¹

Sunt considerente pe care, ani mai târziu, în deceniul IX al secolului XX, Sir Edward Heath – prim-ministrul Marii Britanii din 1970 în 1974 – le confirma, recunoscând *maestria* cu care Jean Monnet reușea să se impună: „Secretul influenței sale se găsește în abilitatea sa de a identifica pe cei care luau cu adevărat deciziile, indiferent de nivelul la care simplitatea elocvenței sale îi convingea pe aceștia să își susțină ideile și să îl asigure că ele vor fi puse în practică. De-a lungul

²⁶⁰ *Ibidem*, p. 262.

²⁶¹ *Ibidem*, p. 272.

vieții sale, Jean Monnet nu s-a limitat să direcționeze organizația pe care o ajuta. El anticipa întotdeauna noi dezvoltări. A fost un mare european, cu o viziune asupra lumii care trecea cu mult de granițele continentului nostru.” Helmut Schmidt, fost cancelar al R.F. Germane, sublinia la rândul său că Monnet „și-a exersat considerabil influența politică deși nu a fost niciodată politician, în sensul că nu a deținut niciodată un birou electoral. (...) Nu a ascultat decât de propria conștiință și de simțul său al nevoilor politice; responsabilitățile sale ca cetățean al lumii au depășit cu mult cadrul național. Monnet a fost un rar – aș îndrăzni să spun unic - om politic care a reușit să-și ducă mai departe munca fără a avea factorul esențial al politicii, și anume puterea.”

Era o cale mai sigură și mai simplă – și totodată mai serioasă, neumbrită vreodată de artificialul „declarațiilor politice” sau de retractarea lor – prin care Jean Monnet își putea desfășura acțiunea.

Concurența era vie în jurul puterii, dar era aproape nulă în sectorul în care eu vroiam să acționez. Acela care se ocupă de pregătirea viitorului este luminat de razele actualității. Apoi, eu nu provocam dureri de cap oamenilor politici și de aceea puteam să mă bazez pe susținerea lor. Printre altele, dacă este necesar mult timp să ajungi la putere, este nevoie de foarte puțin pentru a le explica acelora care au ajuns cum se putea ieși din greutățile prezente.

Ce începea în 1950 era momentul de grandoare istorică a lui Jean Monnet.

Pe 15 aprilie, la Montfort l’Amaury, Monnet se întâlnește cu Paul Reuter (jurisconsult în drept internațional la Ministerul Afacerilor Externe) și Etienne Hirsch, un vechi colaborator al lui Monnet. În timpul discuțiilor, fraza miraculoasă țâșnește astfel:

Europa trebuie organizată pe o bază federală. O uniune franco-germană este un element esențial și guvernul francez e decis să o întreprindă ... Începând cu acest moment, stabilirea unei baze comune de dezvoltare economică trebuie să fie prima etapă de unificare franco-germană. Guvernul francez propune plasarea producției franceze și germane de oțel și cărbune sub o Autoritate internațională deschisă participării altor țări din Europa.” Foarte probabil că de la Charlemagne încoace nu mai existase atâta convingere în crearea unei entități politice: primul credea în expansiunea creștinismului roman, ceilalți, 1100 de ani mai târziu, în cea a păcii. „Aceasta ar avea ca sarcină unificarea condițiilor de bază ale producției și ar permite astfel extinderea graduală la alte domenii a unei cooperări efective în scopuri pacifice.

Proiectul e încredințat lui Robert Schuman, ministrul afacerilor externe al Franței, personaj pentru care Monnet avea multă simpatie: „*Îmi plăcea simplitatea și bunul lui simț, îi respectam virtutea de onestitate și forța sufletească ce-i apărea în toată persoana.*” Schuman acceptă să citească public planul redactat de cei trei, ceea ce însemna o consacrare oficială a intenției de unificare siderurgică franco-

germană. Când Schuman îi va spune lui Monnet „– *Am citit proiectul, merg pe el*”, Europa actuală își trăia nașterea²⁶².

Vrem să stabilim relațiile între Franța și Germania pe o bază complet nouă, să întoarcem ceea ce ne diviza, mai ales industria de război, înspre profitul comun care va fi și cel al Europei. Europa își va regăsi rolul eminent pe care îl juca în lume și pe care războaiele l-au făcut să dispară. Unitatea sa nu va atinge diversitatea, dimpotrivă. Această diversitate care e bogăția ei va fi în beneficiul civilizației.²⁶³

Se regăsesc în aceste rânduri nu doar ideile duopolului franco-german care să stea la baza edificării noii Europe (și pe care Monnet le împărtășea cu Winston Churchill), nu doar o reflexie a proiectelor din anii '20 de internaționalizare a zonei Ruhr, dar și modernul concept al „unității în diversitate”, *unitas multiplex*, revalorizat, ridicat la nivel de principiu de construcție și afirmat pentru prima dată oficial. Acestea trebuiau însă înțelese, pentru că Europa nu era doar un atelaj dintre voință politică și eficiență economică. „*Începutul Europei era o viziune politică, dar mai ales una morală. Europeanii pierduseră facultatea de a trăi împreună și de a-și asocia forțele creatoare. Contribuția lor la progres, rolul lor în civilizația pe care înșiși o creaseră, era în declin.*”²⁶⁴

N-aș ști să spun de ce ține această convingere care în circumstanțele importante ale vieții mele oprește brusc continua mea reflecție și o transformă în decizie. E ceea ce unii numesc simțul momentului.²⁶⁵

Era un simț pe care Monnet în agrementă cu altul, cel al limitei, exprimat de-a lungul prin mai multe fraze:

„Niciodată nimic nu e cu adevărat terminat și e un talent a ști să te oprești în punctul în care excesul de grijă va rupe un echilibru” ... „A pune capăt unei căutări e o chestiune de instinct” ... „Neterminarea e în Natură, și e o mare artă, sau o mare înțelepciune a ști să lași unealta sau să pui capăt unei forme de acțiune. Să ne ferim întotdeauna de perfecționism.” ... „În construcția Europei, ca în oricare altă mare întreprindere, oamenii împing în fața lor dificultățile cele mai grave, lăsând succesorilor grija de a le rezolva”.

Există multă naturalețe în întregul ansamblu monnetian al modului de gândire, ale cărui surse de inspirație puteau fi găsite în cel mai uzual cotidian. Monnet nu căuta expres să aibă o abordare empirică și pragmatică – se lăsa dus de un val de idei, din care selecta ulterior ceea ce considera a fi mai util, dat fiind

²⁶² În mânându-i într-o zi lui Jean Monnet dosarul cu planul pentru Europa cărbunelui și oțelului, Paul Henri Spaak îi spune glumind: „– *Ici, votre bébé.*” (Poftiți, aici e bebelușul dumneavoastră).

²⁶³ Jean Monnet, *op. cit.*, p. 365.

²⁶⁴ *Ibidem*, p. 460. Trebuie spus că prima dovadă a fracturii din alianța transatlantică își făcea apariția tot atunci. Statele Unite manifestau față de ideea unității europene o reticență care deriva din neînțelegerea proiectului. Dean Acheson avea impresia că se va construi în Europa un cartel al cărbunelui și oțelului, expresie a vreunui nostalgic deziterat de monopol al industriașilor europeni și totodată păcat de neiertat în ochii americanilor, mai degrabă dornici să impună în Europa dreptul concurenței și al libertății comerțului.

²⁶⁵ *Ibidem*, p. 341.

contextul. Prefera plimbările matinale, îndelungi, în natură, analizând chestiunile care le avea pe agendă, căutând soluții... La ora 10.00 ajungea la birou și discuta „inspirat” de Natură. *„A merge pe jos mi-a dat întotdeauna o igienă intelectuală și fizică ce m-au ajutat întotdeauna să trag o concluzie.”* Chiar mai mult decât atât, dacă luăm în considerare amintirile lui François Duchêne, fost colaborator în Comitetul de acțiune pentru Statele Unite ale Europei: „deși Monnet nu agreea efectele literare și nici măcar anumite înfloriri belletristice, aceasta nu se datora lipsei sale de analiză. Știm că plimbările sale matinale zilnice prin pădure îi erau esențiale. Îi plăcea să își testeze ideile, propozițiile, cu șoferul său, cu poștașul, sau cu tinerii pe care îi respecta, iar aceasta nu reprezenta numai o chestiune de stil. Nu îl vom putea înțelege pe Monnet cu adevărat dacă nu vor fi de acord că, deși și-a petrecut întreaga viață sau cea mai mare parte din ea lucrând în anticamerele puterii, el nu va avea deloc mentalitate de birocrat. Dimpotrivă, el era cu totul străin de administrațiile pe care le frecventa și, în fapt, nu a fost niciodată parte a acestora într-un mod permanent sau „ortodox”. Ceea ce căuta să transforme în fapte erau inițiativele cum ar fi Statele Unite ale Europei, inițiative ce vor părea naturale pentru oamenii obișnuiți sar naive pentru cei familiari cu politica sau universitatea. Întregul său efort și arta sa constau în clădirea unui pod, judecat în mod normal impracticabil, între visul natural dar de nerealizat al cetățenilor, și acțiunile liderilor guvernului.”

Nu toată lumea, avea să constate Monnet, era pregătită să îmbrățișeze unitatea europeană. Elveția își gestiona mai departe neutralitatea, oficial dobândită în 1815, însă efectivă încă din 1515. Austria, până în 1955, avea un statut confuz și nu își regăsise deplina suveranitate, preferând mai târziu să se declare neutră pentru a păstra un echilibru în Europa centrală. Spania și Portugalia nu se regăseau în rândul statelor a căror abordare politică să fie favorabilă democrației; statele din Europa central-răsăriteană căzute sub control bolșevic, nu puteau co-participa la unitatea europeană nici dacă și-ar fi exprimat clar dorința. Scandinavia menținea – și încă menține – față de Europa continentală propriu-zisă o atitudine de detașare învecinată neutralității, pe care Suedia o și proclamă în condițiile în care țara vecină, Finlanda, este obligată la sfârșitul anilor '40, pentru a evita bolșevizarea, să își alinieze întreaga politică externă după interesele U.R.S.S. Irlanda nu putea invoca motive să adere la CECO din lipsa resurselor de cărbune și fier care să îi justifice gestul, iar pe de altă parte datorită insuficienței economice și a insularității mult mai evidente decât a Marii Britanii.

Tocmai Marea Britanie se va dovedi, în ciuda excelenței sale în domeniul siderurgic, statul european cel mai pretențios nu doar față de apariția CECO și a Comunității Economice Europene, ci și față de structura acestora, față de modul de funcționare și, în cele din urmă, față de principiile de activitate ale lor. Trebuia Marea Britanie convinsă să adere ? Monnet încearcă să sondeze opiniile de la Downing Street, însă *„vizita la Londra mă convinsese că propunerea franceză, atât de clară și de simplă în spiritul și forma ei putea fi denaturată de o viziune prea scupuloasă sau prea tehnică.”* Este exact ceea ce s-a întâmplat în timpul care urma să treacă.

Scrupulele își găseau originea în interesele naționale și de în grijile de stabilire a unei ponderații instituționale; ulterior, viziunea tehnicistă a devenit una tehnicizatoare. Acest aspect a și determinat rezervele Marii Britanii față de integrare, gest care, în anii '50, lăsase fără replică toți entuziaștii federaliști din Franța, Țările de Jos, Italia. Ideea de unitate venise de la Churchill; Marea Britanie susținuse toate reuniunile organizațiilor pro-federaliste din Europa anilor '40. Și atunci ?

Monnet concluziona: „Există o diferență fundamentală între Comunitate, care e o metodă de a uni popoarele, și zona de liber-schimb [propusă de Marea Britanie], care e un aranjament comercial.”²⁶⁶

Diferența este, într-adevăr, una de proporții: ea include o percepție a lumii. Geografia britanică predispune la rezervă, la izolare (sensul însuși al termenului „insulă”), la limitarea colaborării ca metodă și principiu, redusă – aceasta – la schimbul primar de bunuri materiale; pentru orice alte domenii, englezii (britanicii) păstrează solide reticențe. Peste 30 de națiuni din Europa continentală au însă un trecut comun a cărui principală moștenire în domeniul ideilor este dialogul, colaborarea, și nu o dată confruntarea fără limite. A uni înseamnă în Europa continentală un proces cultural, exercițiu intelectual valoric și valorizant care, din noblețe, își refuză autolimitarea la simple și prozaice aspecte economice. „Comunitatea se va lărgi și la Regatul-Unit, dar fără să își altereze principiul integrării; în caz contrar nu ar mai fi ea însăși și nu ar mai interesa pe nimeni.” În schimb, Monnet era de acord cu viziunea Marii Britanii asupra instituțiilor:

Englezii înțeleg mai bine instituțiile și cum să se servească de ele decât continentalii ... Englezii au reputația de a fi parteneri dificili mai ales când negociază pentru sine și în felul lor. Dar sunt asociați loiali atunci când stau de aceeași parte a mesei cu dumneavoastră. Atunci se putea conta pe ei.

Britanicii au dovedit-o în 1973, anul adeziunii, când s-au asociat deplin CEE în politica energetică dusă în plină criză în Orientul Mijlociu.

Marea Britanie profesa în anii '50 și la începutul anilor '60 opinia „fuziunii parțiale de suveranitate”, dorind ca în nici un caz aderarea la Comunitatea Economică Europeană să nu îi afecteze poziția de centru al Commonwealth-ului și al zonei monetare a lirei sterline. Nu era decât o expresie a eternei tactici basculante a intereselor britanice. Fără să vrea efectiv să între în alianța continentală, Anglia dorea să fie ținută la curent. „Dacă nu va fi o participare 100 la 100, putem avea o asociere compatibilă cu structurile și conceptele economice englezești”, sosea răspunsul Londrei. Jean Monnet nu dorea jumătăți de măsură așa cum nici De Gaulle nu dorea să permită Marii Britanii să continue un joc politic evident duplicitar, beneficiind de avantajele economiei europene pentru a-și întreține atât Imperiul colonial, cât și relația tot mai strânsă cu Statele Unite. „Suntem mai apropiați de Australia și Noua Zeelandă decât de Europa, prin limbă, origini, moravuri, istorie, concepte politice și interese”, motiva Londra într-un manifest electoral al Laburiștilor. Puteau adăuga „și de Statele Unite ale Americii”. Cu acest refren, pe cât de izolator pe atât de distant, Marea Britanie își va atrage

²⁶⁶ Ibidem, p. 527.

ostilitatea Franței în anii '60. La apariția manifestului, Franța și Belgia s-au proclamat profund jignite de atitudinea britanică, însă ambele urmau să își ia revanșa. Suplimentar, Londra făcuse eroarea să afirme deschis că, odată aderată, își propune să modifice cât mai mult din regulile și procedurile Comunității Economice Europene, fapt pe care nu doar că nu a reușit să îl provoace, dar nici nu avea autoritatea necesară.

E binecunoscut primul refuz de a primi Marea Britanie (rămasă „perfidul Albion” pentru istoria franceză atât de înțesată de rivalități cu insula de la nord), datorat veto-ului lui De Gaulle. Respingerea se datora nu ostilității viscerale a lui De Gaulle pentru englezi, nici reînvierii unei antipatii istorice, ci achiziționării de către Londra a rachetelor Polaris de la Statele Unite ale Americii, act care demonstra că Marea Britanie prefera să se sincronizeze politic cu Washingtonul. Monnet declara după refuz: „Poate că într-o zi Anglia se va transforma, suficient de mult pentru a face parte din Comunitatea Europeană, fără restricții și fără rezerve și preferând-o în pofida a orice.” Timpul nu i-a dat însă dreptate lui Monnet, proaspete evenimente din 2003 și 2005 revigorând „specificitatea” britanică, pe de-o parte politică, unde rămâne preferată alianța cu Statele Unite, și dezvoltarea unei egocentrice precauții economice împinse prea departe în timpul disputelor bugetare din 2005²⁶⁷.

Aceste inconsecvențe nu sunt doar britanice, ar fi greșit să ne îndreptăm tirul exclusiv către Anglia atunci când, cel puțin odată, fiecare stat membru a încercat să își impună cu mai mult sau mai puțină obstinație ideile și să obțină un grad sporit de avantaje sau influență. „Memoriile” lui Jean Monnet consemnează, pagină după pagină, fiecare zi din dificila naștere – fizică și conceptuală – a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, concesiile smulse atâtor naționalisme latente, iritate și îngrijorate care, cu o doză certă de impertinență, după ce distruseseră Europa aveau pretenția de a-și continua netulburate existența. Geneza dificilă se datora tuturor compromisurilor, intersectate, revizuite – însă nu pe calea unui echilibru ales, rațional, calculat și discernut. Exemplu suprem, faptul că orașul Luxembourg a fost ales ca sediu al CECO era, în 1950, un compromis – crezut temporar – între patru ambiții naționale. Evenimentul avea să se repete aproape cu fiecare în ocaziile oferite de inaugurarea și localizarea agențiilor Uniunii Europene, după 1990. Monnet însuși va avea slăbiciunea ideii unei Europe franceze, mărturisindu-i lui d’Estaing în 1977 că Franța ratase posibilitatea forjării unei Europe franceze:

De Gaulle a ratat o ocazie, cea mai mare ocazie pentru el, în 1962, când s-a deplasat în Germania. Germanii erau gata să îi încredințeze conducerea Europei, și am fi avut o Europă sub conducere franceză. Totul s-ar fi schimbat! Dar nu a văzut

²⁶⁷ Marea Britanie propunea în 2005 „eficientizarea” bugetului Uniunii Europene prin reducerea lui. Înainta în acest sens un proiect care amputa cu 25 miliarde € fondurile pe care Uniunea le acorda noilor state membre din Europa central-răsăriteană, României și Bulgariei (2007–2008).

situația. Era încă prea preocupat de evenimentele și situațiile pe care le cunoscuse înainte de război. Și a lăsat ocazia să scape²⁶⁸.

Revenind asupra uneia dintre ideile fundamentale ale lui Monnet – „*doar instituțiile devin înțelepte: ele acumulează experiența colectivă*”²⁶⁹ – trebuie atrasă atenția că o asemenea concepție denotă gradualism și funcționalism în strategia lui Monnet pentru construcția unității europene. Propunerea creării Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului reprezenta modelul care a dat naștere la multiple variante, chiar dacă avea împotriva-i toată opoziția și critica influenței Mișcării Europene care, federalistă, reproșa aspectele confederale remanente în CECO, prin care guvernele încă dețineau puterea de veto.

Metodei funcționaliste, Altiero Spinelli (al membru de vârf al construcției europene) îi opunea metoda constituantă – germene al creării Adunării parlamentare de mai târziu – care deschidea singurul drum considerat democratic: cel de construcție europeană prin popoare. (Aceasta este, în realitate, o reverie pe care 27 de ani de parlamentarism direct, din 1979, nu au făcut decât să o sublinieze de fiecare dată).

Dialogia ideilor politice europene, care – după ineluctabilu-i stil – se termină prin sinteze, a reușit să ralieze gradualismul cu ideea constituantă; în timp ce metoda gradualistă a lui Monnet servește începuturilor unificării europene, cea constituționalistă a lui Spinelli o revalorifică, adăugându-i factorul popular. Astfel, tabloul politic se menține favorabil procesului de integrare europeană fiecare reformă susținând unitatea Europei, cel puțin în spiritul în care aceste reforme sunt aplicate. Dificila și de-fiecare-dată-reluata „naștere” europeană, Jean Monnet o sintetiza bine când îi spunea unui colaborator în preziua unei întruniri internaționale:

– Avem câteva ore pentru a ne odihni și câteva luni pentru a reuși. Apoi...

– Apoi – prindea acesta ideea din zbor –, vom da peste mari dificultăți de care ne vom servi pentru a înainta, a merge mai departe. Nu e așa ?

Răspunsul lui Monnet sosește cu un ascuns grăunte de resemnare:

– Așa este. Ați înțeles totul despre Europa.

Justețea observației provine din intuiția a ceea ce urma să fie Europa: un spațiu în care trebuiau înfrânte dificultățile, ele însele generate de opinii diverse și contrarii. Europa va fi trebuind să fie, pentru a evolua, un spațiu al integrării intereselor, al negocierii și compromisului, al dialogului continuu.

A convinge oamenii să vorbească între ei este tot ce poate fi făcut mai bun pentru pace. Dar e nevoie de câteva condiții, la fel de necesare. Una e ca spritul de egalitate să prezideze conversațiile și ca nici una [din părți] să nu vină la masa negocierilor cu dorința de a smulge avantaje celorlalte. Aceasta implică abandonul așa-ziselor privilegii ale suveranității și arma tăioasă a veto-ului. O altă condiție

²⁶⁸ Valéry Giscard D'Estaing, *op. cit.*, p. 13.

²⁶⁹ Jean Monnet, *op. cit.*, p. 461.

este să vorbim toți pe același subiect; și alta, în fine, este ca toți să încerce să caute interesul care le este comun.²⁷⁰

... Experiența m-a învățat că bunăvoința nu e suficientă dacă o anumită forță morală nu se impune tuturor: este cea a regulilor care dau naștere instituțiilor comune superioare indivizilor și respectate de către State. Aceste instituții sunt făcute pentru a uni, pentru a uni complet ceea ce e asemănător, pentru a apropia ceea ce e diferit.

Monnet se dovedește aici un instituționalist mai mult din convingerea oferită de experiență, nu din adeziunea principială la o „anumită forță morală”. Forța morală nu se poate baza *a posteriori* pe simple reguli, ci pe conștientizarea *a priori* că este nevoie de acestea pentru a crea un context social, economic, cultural pozitiv, constructiv, fructuos; fără spirit, legile intră în pantheonul instituțiilor născute moarte.

„Pe măsură ce acțiunea Comunităților se va afirma, legăturile dintre oameni și solidaritatea care se conturează deja se vor ranforșa și întinde. Atunci, aceste realități însele vor permite apariția uniunii politice care este obiectivul Comunității noastre, adică stabilirea unor State Unite ale Europei.”, scria Monnet în 1958, adăugând „Ideea e clară: Europa politică va fi creată de oameni când momentul va fi venit, plecând de la realități.”²⁷¹ Este ceva ce nu se fi întâmplat nici în viitorii 50 de ani datorită unor realități pe care Monnet le intuise de altfel și datorită cărora, după eșecul Comunității Europene a Apărării, se retrăsese de la conducerea instituțiilor europene:

Europa politică va fi creată la un anumit moment de către oameni și plecând de la realități. Și pentru că de mai multe ori am crezut că acest moment sosise și că realitățile erau coapte, a rezultat o istorie plină de neînțelegeri, dar și de bune intenții. Dacă Europa a fost trasă în mai multe direcții opuse de către oamenii care nu aveau aceleași idei despre destinul ei, văd în aceasta mult timp și eforturi pierdute, însă nimic nu contrazice necesitatea de a o uni. Pur și simplu, chiar dacă filosofii și metodele sunt diferite, realitățile vor avea ultimul cuvânt ... Construcția europeană, ca toate revoluțiile pacifice, are nevoie de timp – timp de a convinge, de a se adapta spiritele și de a ajusta lucrurile la marile transformări.²⁷²

Din aceste motive – la fel de pragmatice ca întreaga gândire de care dădea dovadă – Monnet nu prevedea vreo dată a unificării europene, nici în ani, nici în decenii. „Știu că ceea ce ne va conduce spre unitate nu va fi ceea ce organizăm, ci ceea ce ni se va întâmpla.”

Așa este. Europeanii – oamenii, în genere – nu învață decât din contextul cel mai adesea coercitiv și periculos al evenimentelor exterioare. Nu idealismul unificării, nu ideea de pace și prosperitate, de încetare a conflictelor, ci căderea în Infern, distrugerea masivă și amenințarea bolșevică au sudat conștiința europenilor

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 558.

²⁷¹ *Ibidem*, p. 504.

²⁷² *Ibidem*, p. 508.

din anii '40. Europa, Continent-Aventură Umană, așa cum îl defineam altundeva²⁷³, poartă cu sine greul viciu uman al inconsecvenței, al rupturii între ideal și fapt, al neputinței morale; formula lui Søren Kierkegaard, „oamenii visează castele, dar trăiesc în cocioabe”, rezumă în întregime discrepanța. Dovada cea mai pregnantă o constituie faptul că imediat ce căderea U.R.S.S. a produs o relaxare a rigorii sistemelor politice democratice între Atlantic și Marea Neagră, Europa pare să își regăsească aceleași proaste obiceiuri și dezavuabile fracturi.

La acest capitol, Marea Britanie a fost întotdeauna considerată liderul euroscepticismului (deși Marea Britanie e mai puțin eurosceptică pe cât e euroreticentă). Din Londra au pornit întotdeauna inițiativele de diminuare, de reducere, de frânare. Tot aici se găsesc și cele mai aprige critici publice împotriva lui Monnet, exponent al „bonapartismului francez” dornic să instaureze un „imperiu” (superstat continental) reglat instituțional și adus sub control francez; este o atitudine față de care lumea academică britanică se distanțează net²⁷⁴. „Planul de fuziune anglo-franceză – îl suspicionează pe Jean Monnet unul dintre cotidienele britanice²⁷⁵ – nu era decât un mod calculat și oportunist al unui individ fanatic de a urmări o agendă mult mai largă”, era „prima mișcare dintr-o campanie a dezamăgitoare orchestrată de acest individ manipulator din culise, care până la urmă a clădit acest vast, decrepit, și corupt monstru care e Uniunea Europeană modernă”...

Asemenea rizibile acuze își ratează ținta de la o distanță imensă; complicația nu este stilul lui Monnet, nu fusese niciodată pentru că nu o preferase. „Nu am încredere în ideile generale și nu mă las niciodată antrenat dincolo de concret”, și această afirmație privea atât cadrul general de gândire, cât și relațiile cu oamenii care dădeau dovadă de o elansare utopică și riscantă. Monnet era un om încrezător, dar oricum. „Nu înseamnă că nu era prudent, era chiar suspicios înainte de a fi încrezător – își amintește Jacques-René Rabier, secretar al lui Monnet pe

²⁷³ Radu Albu-Comănescu, *Europe – une symphonie inachevée*, lucrare de dizertație în cotutelă, coord. Ladislau Gyémánt și Chantal Delsol, Cluj-Napoca – Paris, 2003.

²⁷⁴ A se vedea Timothy Garton-Ash, *Un grand merci à la Turquie*, în „Le Monde”, 08. 10. 2005. Timothy Garton Ash, unul dintre cei mai pertinenti analiști ai Europei central-răsăritene și Europei de sud-est din Marea Britanie, este director al « Centrului de Studii Europene » al colegiului St.-Anthony din Oxford. Garton-Ash scria : « Trebuie să fii un eurosceptic britanic dintre cei mai obtuzi ca să mai crezi că o asemenea Uniune, atât de vastă și diversă, va forma o entitate supranațională și centralizată de tip napoleonian ».

²⁷⁵ Christopher Booker, Richard North, *The Great Deceiver*, în „Daily Mail”, 08. 11. 2003. De la pseudo-critica Uniunii Europene (dovedind, din păcate, o insuficiență în analiză), articolul termină cu acuze personale aduse lui Jean Monnet, printre care o relevarea faptului că acesta ar fost anchetat pentru evaziune fiscală în Statele Unite și că ar exista suspiciuni ale FBI-ului cu privire la spălarea de bani naziști de către Jean Monnet... Lipsa de deontologie a presei britanice – recent ilustrată de Brexit –, cu denaturarea și falsificarea informației scrise și a imaginilor, în scopuri senzaționaliste, nu fac credibile aceste „argumente”. A acuza Uniunea Europeană că „dacă constituția e aprobată, sute de milioane de oameni vor fi conduși de un guvern labirintic, așa cum lumea nu a mai văzut vreodată” ține de eșaloanele ieftine ale populismului, așa cum a spune „sistemul e atât de complex încât puțini înțeleg cum lucrează, cum a evoluat și cum le domină viețile” nu e tocmai o dovadă de inteligență...

problemele CECO – , *juducând și măsurând aproape colaboratorii și interlocutorii săi după propriile sale criterii și intuiții în același fel în care un fermier evaluează oamenii înainte de a fi de partea lor. Dacă de la început o anumită figură, un anumit mod de gândire nu era pe placul lui, de ce să ascundă acest lucru ? Inevitabil ca unii oameni să fi fost răniți din această cauză, nefiind admiși în echipă sau dați rapid la o parte, în ciuda meritelor și diplomelor lor. Dar așa era Monnet, avea convingerile sale și nu dorea să și le schimbe... Dar când judeca oamenii, știu bine că nu lua în considerare nici o ordine socială, sau opinie politică, sau convingeri religioase.*"

Ca pentru orice om politic, relațiile cu Statele Unite – numite, în genere, transatlantice – au fost o preocupare pentru Monnet. Ideea de „Europă occidentală” așa cum se discută azi – mai mult sau mai puțin suprapusă Uniunii Europene – se naște după cel de-al Doilea Război Mondial, odată ce germanii au ales să își lege destinele de cel al națiunilor din Occidentul european²⁷⁶, care nu își concepeau securitatea decât în sistemul mai vast al apărării occidentale²⁷⁷. Ceea ce se numea “atlantism” nu era mai era o doctrină, ci un reflex de supraviețuire din care deriva importanța relațiilor europene cu Statele Unite, despre care Monnet se exprima în termenii următori:

Statele Unite ale Americii și Europa împărtășesc aceeași civilizație fondată pe libertate individuală și își conduc viața publică după principii democratice cunoscute [...] Istoria a dat dovezi strălucitoare asupra acestei înrudiri profunde care se exprimă în orele de pericol printr-o solidaritate activă. Când valorile comune Europei și Statelor Unite sunt amenințate, acestea intervin fără să își menajeze viețile și resursele.

Textul dă Cezarului ce este al Cezarului și păstrează pentru sine ceea ce trebuie păstrat pentru sine, Monnet adăugând: „*sunt însă mai liniștit atunci când europenii creează ei înșiși condițiile care instituie egalitatea între ei și Statele Unite ale Americii.*”

Kennedy i se părea „foarte simplu, prudent, direct”, și care prin educație și cultură era predispus să înțeleagă problemele europene. Dar încă de la început s-a spus că „*America se va angaja în Europa în măsura în care, uniunea europeană făcându-se, Comunitatea Europeană va contribui eficient la reglementarea problemelor mondiale; de exemplu prin ajutorarea țărilor subdezvoltate, prin*

²⁷⁶ Ca exemplu al acestei orientări pro-atlantice într-o perioadă în care Germania oscila între implicare și neutralitate, ministrul afacerilor externe al Republicii Federale a Germaniei, Heinrich von Brentano – prieten loial și sigur al lui Jean Monnet – îi disputase președinția Adunării parlamentare a CECO în 1952 lui Paul Henri Spaak.

²⁷⁷ În textul de față prin Occident înțelegem acele națiuni cu tradițională deschidere atlantică, și care și-au forjat, din secolul al XVI-lea începând, un „reflex atlantic”, treptat devenit global: Marea Britanie, Franța, Țările de Jos (ca principali beneficiari ai comerțului maritim internațional), Spania, Portugalia (principalele contribuatoare la cucerirea Atlanticului și a Americilor), dar și zonele imediat adiacente fațadei atlantice a continentului european: Belgia – cu Luxemburgul –, Italia (triplă sursă a civilizației Europei atlantice și totodată marea moștenitoare a dinamismului economic al Mediteranei), statele Scandinaviei (fără Finlanda), fără a uita Germania și Austria, istorice plăci turnante ale Europei atlantice între Europa central-răsăriteană și Marea Neagră.

stabilitatea monetară a Vestului.” Aceste idei au doar parțial acoperire în realitatea de azi, însă în epocă erau vitale pentru a reafirma legătura specială existentă între Europa – redusă la occidentul ei – și Statele Unite ale Americii. Pornind de aici, la 4 iulie 1962 în Statele Unite se semna o „Declarație de interdependență” împreună cu Comunitatea Economică Europeană, în care cele două entități păreau dispuse să instituie între ele o „asociație de parteneri egali între noua uniune care se formează în Europa și vechea uniune americană fondată la Philadelphia cu două secole în urmă.” Tentația istoricistă nu poate scăpa ochiului avizat fără un surâs, Statele Unite fiind pentru prima dată în postura de a putea evoca vreo (singura) superioritate cronologică în comparație cu Europa; este totodată și o încercare de a plasa construcția europeană în umbra celei americane pe care, aparent, ar copia-o... *Connaissanceur*-ii evoluției de șapte ori centenare a ideii de unitate europeană nu se vor lăsa înșelați de acest artificiu.

Textul mai adăuga: „*Statele Unite privesc această întreprindere cu speranță și admirație. Nu considerăm o Europă unită ca o rivală, ci ca un partener.*” Precizarea era în anii '60 necesară, având în vedere că o altă uniune, dar de consilii (soviete), se constituise într-o rivală a Statele Unite ale Americii. Un an jumătate mai târziu – după asasinarea lui Kennedy și trecerea mai-puțin-rafinatului Lyndon B. Johnson la Casa Albă – „Declarația de interdependență” devenise literă moartă, chiar dacă scrisă în aur. Patru decenii mai târziu însă, după zeci de dispute de o parte și de alta a Atlanticului de nord, de rivalități efective împinse uneori până la duritate, din fraza mai sus citată nu a mai rămas decât o formalitate de curtoazie.

Efectul cel mai important al decolajului transnațional din 1957 a fost revigorarea reticenței „suveraniștilor” față de marile procese de transformare care, odată antrenate, aveau ca și consecință directă reducerea – mai mult sau mai puțin vizibilă – a puterii de decizie care revenise, în ultimul secol jumătate, statului național. Zilele de reușită ale Europei păreau evanescente: din 1963 până în 1973, anul Europei Unice pe scena internațională, au existat mai multe discordii decât concordii. Fără a neglija rolul dublei crizei petroliere, din 1973 până în 1981 avem perioada de *silentium*, încoronată cu o celebră formulă, „euroscleroza”, maladie a deficienței economice și a neîncrederii politice urmată de o convalescență din care Europa iese doar după venirea la putere, din 1979–1980–1981 a quintei anilor '80: Reagan, Mitterrand, Thatcher, Kohl și Gorbaciov, sau mai degrabă Reagan, Mitterrand, Thatcher, Kohl și Delors. Ritmul anilor 1981/1984–1995 a fost atât de dinamic și bogat pentru că, în rândul însuși al Quintei, se reuneau pe scena europeană trei caractere înrudite: Mitterrand, Kohl și Delors²⁷⁸.

²⁷⁸ Există o subtilă asemănare între rolul lui Jacques Delors la 1989 și cel al lui Metternich la 1815, fiecăruia revenindu-i rolul de a superviza – dacă nu a crea – o nouă ordine europeană după prăbușirea unui edificiu politic anterior: blocul socialist sovietizat și respectiv Imperiul francez al lui Napoléon. Fiecare a trebuit să supravegheze și la menținerea acestei noi ordini europene folosindu-se de o alianță de state : Franța și Germania, în primul rând, pentru Delors, Prusia și Rusia pentru Metternich. Amândoi au avut inițiativă și anvergură – ceea ce le conferă laurii istoriei –, amândoi au prezidat asupra unor concepte de stabilizare (criterii de aderare la unul, legitimitate la celălalt). Îi deosebesc însă principiile în numele cărora acționau: liberalismul regularizat la Delors, neo-absolutismul la

În pofida avansurilor de după 1957, anii '60 – și mai ales 1964–1966 – sunt considerați de Monnet ca o înnămolire. Criza scaunului gol, promovată de Franța în numele interesului de stat și lovind în ideea transnațională, nu era un element care să poată contribui la edificarea CEE, ci la bruscarea evoluției ei. După găsierea „compromisului” la Luxemburg, care reactualiza o procedură pe care Monnet o respinsese încă de la început (unanimitatea și veto-ul), acestuia nu îi rămâne decât să privească, acum, de pe margine, la 78 de ani, mersul unității europene... Monnet găsea în aceeași măsură incorectă propunerea lui De Gaulle a „Europei patriilor”, „de la Atlantic la Urali”, opinie născută totodată din dorința generalului de a da naștere unei *a treia căi* europene, între cea americană și cea sovietică, dar și din persistenta idee a lui De Gaulle că Franța trebuie să conducă procesul de integrare europeană, păstrându-și totodată preeminența. Monnet nu agreea deloc formula „atlanto-uralice”:

Propunerea generalului De Gaulle se bazează pe noțiuni perimate. Ele fac totală abstracție de experiența care ne-a arătat, printr-o succesiune de eșecuri, că e imposibil să reglezi probleme europene între state care își păstrează deplina suveranitate.

În rest, apele anilor '60 nu sunt tulburate de mari proiecte de construcție europeană, decât de reamenajări și amendări ale instituțiilor (Comisiile sunt fuzionate, taxele vamale eliminate). Interpretarea pe care o dă Monnet unor asemenea perioade de lentoare e plină de bun-simț: „*Timpul răbdării nu trebuie să fie cel al inacțiunii.*”²⁷⁹ Într-adevăr, există un timp pentru meditație, pentru expectativă, un alt timp pentru acțiune. Însă după practica ultimilor 50 de ani, cei din zorii secolului XXI se pot întreba când vor avea certitudinea că se gândește și meditează când trebuie, și că se acționează când trebuie? Eșecurile unor vaste planuri europene – de la Comunitatea Europeană a Apărării și până la căderea tratatului de Constituție pentru Europa, trecând prin repetatele fracturi ale sistemului monetar european în anii '80 – dovedesc din plin că niciodată nu se poate avea vreo inițiere în acest „secrete al zeilor” care e ritmul universal convenabil al unificării.

... Pe 18 august 1966 Monnet așternea pe hârtie una din acele fraze care, fără a avea necesarmente un sens, țâșnesc din subconștient și se cer marcate doar pentru a constitui un punct de plecare mai bun: „Libertatea este civilizație”. Civilizația însemna reguli alături de instituții: adică – am spune altfel – acest reglaj, arhitectural structurat, al unei societăți umane conștiente de sine și care își caută Binele. Civilizația subsuma, în viziunea lui Monnet, reguli și instituții pentru că dezvoltarea umană e obiectivul esențial al tuturor eforturilor noastre și nu pentru afirmarea patriei, fie ea mare sau mică. Este un privilegiu a te naște Om. E un privilegiu a te naște în civilizația noastră (...) Trebuie să ne menținem civilizația care e atât de avansată față de restul lumii. Trebuie să ne organizăm civilizația și acțiunea comună către pace. Și cum să o faci fără a folosi acțiunea comună a

Metternich. Deși aparent opuse, liberalismul secolului XX și neo-absolutismul începutului de secol XIX se regăsesc într-un teritoriu comun : ambele sunt fidele transnaționalismului.

²⁷⁹ Jean Monnet, *op. cit.*, p. 541.

Europei și Americii care au împreună cele mai mari resurse ale lumii²⁸⁰, împărtășesc aceeași civilizație...²⁸¹

Ultima mare contribuție a lui Jean Monnet la sistemul instituțional european a fost susținerea ideii lui Giscard d'Estaing de creare a unei instituții superioare Consiliului de Miniștri. Anterior, în discuțiile cu diverși șefi de stat și cancelari sau prim-miniștri, Jean Monnet propusese instituirea unui „consiliu suprem” al Europei (formulă delicată aleasă deoarece Edward Heath – pentru a evita tumultul în opinia publică britanică – se opusese folosirii termenului „guvern”), al cărui rol ar fi fost de a reflecta solidaritatea europenilor în fața crizei petroliere, în fața crizei vietnameze, în dialogul cu Statele Unite, China sau U.R.S.S., și care ar fi avut un grad sporit de autoritate în direcționarea și dimensionarea construcției europene.

Valéry Giscard d'Estaing își amintește: „Jean Monnet a venit să mă vadă de mai multe ori la Elysée. Eram bucuros să mă pot întreține cu el, și gustam simplitatea și vigoarea sintetică a gândirii sale. Nu se pierdea niciodată în detalii și nimic nu era derizoriu în demersul său intelectual. Percepea într-un mod firesc dimensiunea exactă a lucrurilor, fie continentală, fie mondială. Doream să îi cer sfaturi asupra modului de accelerare a unificării Europei. Era deja în vârstă și fragilizat. Am găsit la el mai multe încurajări decât sugestii. Aproba inițiativa mea de creare a Consiliului European. Metoda semăna cu a sa: empirică în aparență, dar hotărâtă în fond. Obiectivul meu era de a obține regularitatea reuniunilor șefilor de stat și de guvern europeni. Din momentul în care regularitatea era atinsă, întinderea puterilor șefilor de guvern ar face restul și ar consolida ea însăși instituția: executivul european începea să se ivească; cooperarea politică ar prelungi într-un mod firesc concluziile luate la întrunirile lor.”²⁸²

După prima reuniune din 1972, la Paris, Willy Brandt, cancelarul R.F.G., descria Consiliul European ca „un soi de conferință regulată a președinților, vorbind liber și fără să fie stânjeniți de vreun „aparatură” de probleme”; ea fixa obiective ambițioase și precise. Atunci, la Paris, s-a luat o decizie mai târziu transpusă într-o formulă celebră: „Statele membre ale Comunității, element motor al construcției europene, își afirmă intenția de a transforma înainte de sfârșitul acestei decade relațiilor lor într-o Uniune europeană.” Nu în 1980, ci în 1992, cu un decalaj de 12 ani, acest lucru avea să se întâmple. Tot atunci se proiecta un Fond Monetar European și un Fond de Dezvoltare Regională. Trei decenii mai târziu față

²⁸⁰ În perioada în care Monnet scria aceste rânduri, Marea Britanie încă mai păstra porțiuni din vechiul ei Imperiu colonial, avea sub protectorat emiratele din Golful Persic (până în 1973) și se afla în foarte strânse relații cu „dominioanele” din Commonwealth (Canada, Australia și Noua Zeelandă); Franța încerca să păstreze sudul Algeriei, bogat în petrol, și menținea fragmente din teritoriile coloniale din Africa (Djibouti, Comore) și Pacific (Noua Caledonie); Portugalia era încă posesoarea Imperiului său colonial (îl va controla până în 1974, format din Angola, Mozambic, Guineea ecuatorială, Saõ Tome et Principe, Cabinda).

²⁸¹ J. Monnet, *op. cit.*, pp. 572–573.

²⁸² Valéry Giscard D'Estaing, *op. cit.*, p. 10. Monnet urma să îl felicite pentru d'Estaing pentru o asemenea interpretare (p. 13).

de 1972, asemenea întruniri – departe de mai fi reuniuni „la gura sobei” – vor fi deja fin reglate, desfășurarea lor lăsând impresia celebrării unui „abscons rit religios oriental”²⁸³.

Jean Monnet se stinge pe 16 martie 1979. Este doar un fel de a spune; ideea lui Mitterrand de a-i transfera, în 1988, la *Panthéon*, rămășițele, îi asigură imortalitatea. Elogiile și criticile care i-au fost aduse îl fixează în conștiințele oamenilor politici. „Time Magazine” îl plasa pe aceeași poziție cu De Gaulle, De Gaulle îl numise „Inspiratorul”, Kissinger îl considera în 1974 drept singurul om de pe Glob care a marcat puternic viața politică a celei de-a doua jumătăți a secolului XX: „Cred că putem afirma, fără riscul de a ne înșela, că nici un alt om de pe Pământ nu a marcat și modificat în același timp viața politică a timpurilor noastre decât cel pe care îl onorăm azi... La finele războiului, domnul Monnet a visat ca din distrugerii și ruine, o Europă unită poate renaște. Ceea ce era în 1946 o idee absurdă este azi o imagine tangibilă. Toți aceia pe care dl. Monnet i-a fermecat, criticat, inspirat și condus la trezire atunci când imaginația noastră nu o putea urma în totalitate pe a sa sunt îndreptățiți să fie mândri cu această ocazie.”

Monnet nu era necesarmente încântat de titlurile și etichetele care i se dădeau, fie și elogiative. Când presa îl numea „Părintele Europei”, strâmba depreciativ din nas: „ – Adică vrei să spui bunic ?”, replicase unui jurnalist care îl interviewa²⁸⁴. Îi displăceau metaforele, cu toate că paternitatea proiectului european, la modul practic, îi revenea cu desăvâșire; la modul ideatic, era precedat de secole întregi de visători²⁸⁵.

Singurul titlu pe care l-a preferat Monnet a fost cel dat de jurnalistul britanic John Devenport în august 1944: „Mister Jean Monnet de Cognac”, surclasat probabil doar de cel alegoric de „Monsieur Europe” în virtutea căruia, în 1977, Monnet a primit titlul unic în istorie de „cetățean de onoare al Europei” oferite de instituțiile europene.

Iubea Monnet Europa, cumva ? Era pasionat de ea ca amor-pasiune, sau ca amor-rațiune ? Sau nu a fost vreodată vorba de vreun sentiment... ? Întrebările atât de indiscrete nu i-au plăcut niciodată (francezii au oroare, de altfel), iar Monnet nu lasă să scape o urmă de sentiment în „Memoriile” sale... În definitiv, are vreo importanță ? Cert este că a dat Europei zeci de ani din viața lui, eforturi de inteligență, căutări, replici, temporizări și a furnizat oamenilor politici europeni un model – ceea ce, *per total*, este mai mult decât un discurs pasionat și mai durabil decât o instituție.

²⁸³ cf. *Instituțiile Uniunii Europene. Evoluție și proiecte de reformă*, coord. Nicolae Păun (Nicolae Păun, A.-Ciprian Păun, Radu Albu-Comănescu, Mălina Petrescu, Dorin Domuța, Sergiu Mișcoiu), Cluj-Napoca, EFES, 2004, pp. 95–96 și, mai amănunțit, pp. 277–282.

²⁸⁴ Mărturia lui Richard Mayne, fost colaborator al lui Monnet în Comitetul de acțiune pentru Statele Unite ale Europei, în *Témoignages*.

²⁸⁵ Cf. Denis de Rougemont, *Vingt-huit siècles d'Europe*, Paris, Editions Payot, 1990 și *Ecrits sur l'Europe – œuvres complètes*, Paris, Flammarion, 1990.

Derapajele din primii ani ai secolului XXI – catalogabile drept schisme față de principiile europene, erezii apărute din ambiții naționale – nu sunt decât una din expresiile edificării europene. Nu sunt nici primele, nici ultimele din marea lucrare, *opus magnificus*, care se țese pe un continent întreg pentru a da naștere unei formațiuni geopolitice fără precedent în istorie. Marele mesaj al lui Monnet, și cel mai plin de încredere, este cel al posibilității efective de realizare a unității europene, de compunere a ei, de menținere a ei.

Rădăcinile Comunității sunt puternice, ele merg adânc în solul Europei. Au supraviețuit unor anotimpuri proaste, vor mai suporta și altele. La suprafață, aparențele se schimbă și e normal ca de-a lungul unui sfert de secol generațiile să se succedă cu ambiții diferite, ca imaginile Trecutului să se șteargă și ca echilibrul lumii să fie reînnoit. Când văd persistența sentimentelor europene în acest decor în plină mutație și strabilitatea instituțiilor comunitare, nu mai sunt dubii că e [de fapt] vorba de o puternică mișcare de fond pe măsura epocilor istorice.²⁸⁶

²⁸⁶ J. Monnet, *op. cit.*, p. 615.